

Peukalosäännöistä maastosilmään – asiantuntijatyön kehollisuus metsäluonnonsuojelussa

■ Taru Peltola ja Johanna Tuomisaari

Metsätalouden ammattilaisia koskevat tutkimustuloksemme osoittavat, että kehollisuuden ymmärtäminen osana tietotyötä auttaa hahmottamaan, miten eri tavoin asiantuntijatyötä ohjataan, ja samoin sitä, millaiset seikat vaikuttavat politiikan ja uusien säännösten toteuttamiseen käytännössä.

Asiantuntijatyö mielletään usein työkseksi, jossa hyödynnetään henkistä kapasiteettia. Asiantuntija hankkii ja arvioi tietoa sekä tekee päätöksiä. Työ edellyttää usein myös vuorovaikutus- ja viestintätaitoja. Asiantuntijuuden muutos on tästä näkökulmasta henkisen kapasiteetin kehittymistä. Esimerkiksi tutkimuksemme kohteena olevien metsätalouden asiantuntijoiden odotetaan omaksuvan biologista monimuotoisuutta koskevaa tietoa sekä soveltavan sitä suunnittellessaan ja toteuttaessaan metsätalouden toimenpiteitä.

Yhteiskuntatieteissä on yhä enemmän saanut jalansijaa kehollisuutta ja tunteita korostava käsitys ihmisen ajattelusta ja toiminnasta. Kyky oppia, hakea uutta tietoa ja soveltaa sitä käytäntöön ei ole pelkästään uuden tiedollisen sisällön omaksumista, vaan kehollisiin kokemuksiin perustuvaa (Roth ja Bowen 2001). Miksi asiantuntijatyötä ja sen muutoksia kannattaa tarkastella tällä tavoin laajasti, kehollinen näkökulma huomioiden?

Luonnon monimuotoisuus metsätalouden haasteena

Tavoite luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta sisällytettiin metsälakiin 1990-luvun lopulla. Taustalla oli huoli hupenevasta biodiversiteetistä sekä huomio, että luonnonsuojelualueiden perustaminen ei ole riittävä keino hillitä monimuotoisuuden katoamista. Siksi toimenpitei-

tä ryhdyttiin kohdistamaan myös talouskäytössä oleviin metsiin. Metsälaisissa säädetään, että samalla kun metsää hakataan tai käsitellään, tiettyjen elinympäristöjen arvokkaita piirteitä ei saa heikentää. Tällaisia elinympäristöjä ovat lähteiden ja purojen lähiympäristöt, erilaiset suotyyppit ja soiden kangasmetsälaikut, rehevät lehtolaikut, rotkot, kurut ja kalliojyrkänteiden alusmetsät sekä karut hietikot, kallioaluet ja louhikot. Näille elinympäristöille on tyypillistä, että niiden kasvillisuus poikkeaa ympäristöstään ja ne ovat yleensä pienialaisia. Lisäksi metsätaloudessa on otettava huomioon uhanalaisten eläinten elinympäristöt ja luontotyyppit, joita luonnonsuojelulla suojataan.

Sääntelyn muutos vaikutti metsäammattilaisten työhön monin tavoin (ks. myös Peltola 2013). Kun puuta myydään, suunnitellaan leimikoita, rakennetaan metsäautoteitä tai laaditaan metsätiloille metsäsuunnitelmia, on päätöksenteossa ja suunnittelussa hyödynnettävä luontotietoa. Tähän ohjaa metsälain ohella myös metsäsertifiointi. Metsäsertifiointissa metsäyhtiöt sitoutuvat vapaaehtoisesti noudattamaan sovitun sertifiointikriteereitä ja vastineeksi ne voivat käyttää markkinoinnissaan ympäristömerkkiä. Suomessa yleisesti käytössä oleva PEFC-sertifikaatti ei kuitenkaan tuo merkittäviä lisäkriteereitä suhteessa lainsäädäntöön. Käytännössä yhtiöt sitoutuvat suojelemaan muutamia muita elinympäristötyyppisiä sekä jättämään hakkuuaukeille lahoppua, josta tietyt eliölajit hyötyvät.

Kolmas metsäammattilaisten työhön vaikuttanut politiikan muutos on vapaaehtoinen metsien suojeluohjelma METSO (ks. esim. Paloniemi ja Varho 2009). Maanomistajat voivat tarjota METSO-ohjelmaan arvokkaina pidettyjä elinympäristöjä, jotka ovat samantyyppisiä kuin

metsälainkin tarkoittamat arvokkaat elinympäristöt, mutta yleensä niitä laaja-alaisempia. Maanomistaja saa tällöin korvauksen joko pysyvistä tai määräaikaisesta suojelusta. Myös metsälain toteuttamista tuetaan valtion varoista.

Metsäammattilaisten tehtävänä on auttaa maanomistajia tunnistamaan niin lainsäädännön, sertifiointin kuin vapaaehtoisen metsien suojelunkin tarkoittamat luontokohteet metsästä ja varmistaa, että metsätalouden toimenpiteet suoritetaan siten, että luontoarvot eivät heikenny. Metsä- ja luonnonsuojelulain tarkoittamat kohteet on merkittävä kaksi viikkoa ennen hakuita tai muuta toimenpidettä annettavaan metsänkayttöilmoitukseen. Lisäksi toimintaa valvotaan sertifiointiin liittyvin auditoinnein sekä jälkikäteisessä valvontamenettelyssä. Vaikka metsäammattilaiset ovat tottuneita arvioimaan metsäympäristöä, ei tehtävä ole kuitenkaan heille yksinkertainen, vaan edellyttää kykyä omaksumaa uudentyypistä luonnontieteellistä tietoa ja soveltaa sitä kussakin kohteessa. Aikaisemmin on tutkittu muun muassa asennemuutoksen merkitystä metsäammattilaisten suoriutumiseksi uusissa tehtävissä (Primmer ja Karppinen 2010).

Omassa tutkimuksessa lähdimme selvittämään sitä, miten metsäammattilaiset oppivat tunnistamaan metsässä tieteelliset kriteerit täyttävät kohteet ja miten heille muodostuu arvokkaiden luontokohteiden tunnistamisessa välttämätön ”maastosilmä”. Tarkoitamme maastosilmällä erityisiä kehollisia käytäntöjä ja kokemuksia, uudenlaista tapaa ja rutiinia katsoa metsää ja liikkua metsässä (Peltola ja Tuomisaari 2015; Nygren ja Peltola 2014). Toisaalta olemme tarkastelleet sitä, miten metsätalouden vakiintuneet toimintatavat rajoittavat maastosilmän kehittymistä ja metsäammattilaisten mahdollisuuksia kehittyä työssään.

Seurasimme ja haastattelimme kahden vuoden ajan eri puolilla Suomea toimivia metsäammattilaisia. Metsäammattilaisilla tarkoitamme ammattiryhmää, jolla on usein metsätalousinsinöörin, -tekniikan tai metsänhoitajan koulutus. Heidän työnään on suunnitella, johtaa ja valvoa metsätalouden toteuttamista erotuksena varsinaisesti metsätöitä tekevästä. Metsäammattilai-

sia työskentelee sekä julkisen että yksityisen sektorin palveluksessa, esimerkiksi metsäyhtiöissä, paikallisissa metsänhoitoyhdistyksissä tai Suomen metsäkeskuksessa.

Osallistuimme ammattilaisten mukana erilaisiin työtilanteisiin, joissa luontotietoa koottiin, käsiteltiin ja sovellettiin: seurasimme muun muassa leimikoiden rajaamista, hakkuutyön johtamista, metsäsuunnitelman laatimista, metsätalouden tarkastustoimintaa sekä sertifikaatin auditointia niin toimistossa kuin maastossakin. Lisäksi osallistuimme koulutuksiin, joissa tavoitteena oli oppia tunnistamaan ja rajaamaan arvokkaita luontokohteita. Maastotilanteissa tapasimme myös metsäammattilaisten yhteistyökumppaneita: metsänomistajia, metsäyöntekijöitä ja ympäristöviranomaisia.

Luontokohteiden tunnistaminen edellyttää maastosilmää

Ammattilaiset käyttävät työssään informaatio- ja karttajärjestelmiä, joihin on koottu tiedot arvokkaista luontokohteista. Näiden järjestelmien rakentamiseen on uhrattu paljon aikaa ja asiantuntemusta, mutta ne eivät tästä huolimatta ole aukottomia. Lisäksi esimerkiksi yksityisen sektorin toimijoilla ei ole pääsyä viranomaisten tietokantoihin metsänomistajien yksityisyyden suojan vuoksi. Näistä syistä ammattilaisilta edellytetään käytännön kykyä tunnistaa ja tarkistaa kohteet itse. Tämä vaatii kehollista sopeutumista. Pelkkä kurinalainen menettelytapojen ja kirjallisten ohjeiden seuraaminen ei takaa onnistunutta lopputulosta, kuten ei myöskään uudenlaisten asenteiden omaksuminen. Arvokkaiden luontokohteiden tunnistaminen ja huomioon ottaminen edellyttävät metsäammattilaisilta uusia kehollisia rutiineja sekä luovaa kykyä soveltaa ja tulkita tietoa hankalissa olosuhteissa ja tilanteissa, joissa luontokohteet eivät aina vastaa oppimateriaalissa ja oppaissa esitettyä.

Eräs tutkimuksemme osallistuneista kuvasi kehollista sopeutumistaan muutoksena tavassa, jolla hän liikkuu metsässä. Jos aikaisemmin riitti, että maastossa liikkuessa suuntasi katsetta latvustoon ja arvioi puubiomassan määrän, on nykyään katsottava myös jalkoihinsa ja tunnis-

tettava esimerkiksi kasvilajeja. Kyse on uudesta työskentelyn, liikkumisen ja katsomisen tavasta, josta on tullut huomaamatta kehollinen rutiini. Rutiini ohjaa sitä, mihin katse kiinnittyy, mikä huomataan ja mikä jää huomaamatta. Kehollisen rutiinin kehkeytyminen on erityisen tärkeää, kun työssä on kiire. Taito löytää arvokas luontokohde on kuin pyörällä ajaisi – keho muistaa ikään kuin automaattisesti, mitä pitää tehdä ja mitkä paikat täytyy tarkistaa.

Metsäammattilaiset oppivat kehollisia rutiineja tiettyjen peukalosääntöjen avulla. Jos kohteella kasvaa järeää haapaa ja kuusta, muistuttaa tämä liito-oravan mahdollisesta elinpiiristä. Tietetyt kasvilajit taas vihjaavat, että kyseessä voi olla lehto. Peukalosääntöjen toimivuus perustuu keholliseen impulssiin, joka on voitu oppia kursilla tai kantapään kautta, siksi tietty metsän piirteet havahduttavat ammattilaisen olemaan varuillaan ja tekemään johtopäätöksiä. Kehollinen impulssi, affekti, ohjaa toimimaan tietyllä tavalla ilman sitä edeltävää tietoista päätöstä tai harkintaa (Peltola ja Tuomisaari 2015; Nygren ja Peltola 2014). Kun metsäammattilainen oppii tunnistamaan luontokohteita, ei kyse ole pelkästään asiantuntijanäkemyksen syntymisestä, hiljaisesta tiedosta ja tiedollisesta osaamisesta, vaan kehollisesta harjaantumisesta.

Metsässä ei kuitenkaan voi tuudittautua pelkien peukalosääntöjen ja rutiinien varaan. On varauduttava siihen, että arvokkaita luontokohteita voi olla maastossa vaikkei ohjeiden mukaisia merkkejä niistä näkyisikään. Luonto voi myös yllättää. Eräs tutkimukseemme osallistunut ammattilainen esimerkiksi kertoi löytäneensä liito-oravan maastosta, jossa ei ollut yhtään järeää haapaa eikä kuusta, jotka usein ovat vihjeinä liito-oravan läsnäolosta ja joiden havainnointiin metsäammattilaisia koulutetaan (ks. myös Nygren ja Peltola 2014). Karttamerkintöihin ei voi aina luottaa. Metsäammattilaisten on kyettävä kehittämään silmää myös ”näkyttömille” kohteille. Tällainen varautuminen edellyttää uusia luovia toimintatapoja, esimerkiksi karttojen nimistötiedon käyttöä, sosiaalisten verkostojen hyödyntämistä ja uusien kumppanussuhteiden rakentamista luontoharrastajiin,

joilla voi olla tietoa arvokkaista kohteista.

Luonnonvara- ja ympäristöhallinto kouluttavat metsäammattilaisia yhteistyössä. Mahdollisuus tehdä maastotyötä on kuitenkin avain maastosilmän kehittymiseen. Sekä kehollisiin rutiineihin harjaantuminen että luonnon arvaimattomuuteen varautuminen edellyttävät tois- toa. Maastotyön merkitystä on korostettu myös aiemmissa tutkimuksissa (Primmer ja Karppinen 2010). Havaitsimme kuitenkin, että monet metsätalouden käytännöt eivät yksiselitteisesti tue metsäammattilaisten toimintakyvyn kehittymistä. Esimerkiksi maastotyöresurssien ohjaaminen ja palkkausjärjestelmän kannustinrakenteet ohjaavat metsäammattilaisia liikkumaan maastossa nopeasti ja jopa olemaan kiinnittä- mättä huomiota arvokkaisiin luontokohteisiin.

Maastosilmä ja politiikan toimeenpano

Politiikan toimeenpano synnyttää aina ristiriitaisuuksia ja käytännön haasteita, joita ruohonjuuritason toimijat joutuvat ratkomaan (Newman 2012). Metsäsuunnittelija voi esimerkiksi joutua päättämään, tekeekö metsäsuunnitelmia ripeästi vai hitaammin ja huolellisemmin – jolloin menettää bonuspalkkionsa. Jotta luonnon monimuotoisuutta voidaan suojella mielekkäällä ja tehokkaalla tavalla, pelkkä valvonnan ja ohjeistuksen kehittäminen eivät riitä. Sen lisäksi politiikan toimeenpanossa mukana oleville on luotava mahdollisuuksia kehittää omia työ- käytäntöjään ja kehollisia valmiuksiaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi riittävän maastokoke- muksen kerryttämistä. Toimintatapoja ja kannustimia, jotka luovat ristiriitaisia odotuksia, on pyrittävä poistamaan.

Asiantuntijatyön tarkastelu kehollisina käytäntöinä antaa mahdollisuuden tunnistaa näitä mahdollisuuksia ja ristiriitoja tavanomaista laajemmin. Metsätaloudessa on myös toimivia esimerkkejä siitä, miten uutta toimintakapasiteettia luodaan. Metsäalan toimijoiden yhdes- sä ympäristöviranomaisten kanssa järjestämät kurssit ovat käytännöllinen esimerkki siitä, miten luonnonsuojelutyötä on viety eteenpäin pienillä panostuksilla. Tehostaminen on merkinnyt esimerkiksi sitä, että ELY-keskuksen vir-

kamiehen nimi, kasvot ja puhelinnumero ovat metsäammattilaisen tiedossa – ja sitä myötä kynnys yhteydenottoon matalampi. Uusien kumppanuuksien merkitys on myös tunnustettu alalla. Työkaverin tai jonkun muun harjaantunut maastosilmää voidaan käyttää apuna. Lintu- tai hyönteisharrastusjärjestön jäsenyys voi olla nykyään metsäammattilaisen vahvuus, joka tukee hänen omaa maasto-osaamistaan, mutta myös laajemmin koko työyhteisöä.

Kirjallisuus

- Newman, J. 2012. Beyond the deliberative subject? Problems of theory, method and critique in the turn to emotion and affect. *Critical Policy Studies* 6 (4), 465–479.
- Nygren, N. V. ja Peltola, T. 2014. Yllätyksen politiikka liito-oravakartoituksessa. *Alue ja Ympäristö* 43 (2): 4–16.
- Paloniemi, R. ja Varho, V. 2009. Changing ecological and cultural states and preferences of nature conservation policy: The case of nature values trade in South-Western Finland. *Journal of Rural Studies* 25 (1), 87–97.
- Peltola, T. 2013. Asiantuntijuuden rakentuminen metsäneuvojan ja metsänomistajan kohtaamisissa: esimerkkinä luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. *Metsätieteiden aikakauskirja* 2013 (1), 45–60.
- Peltola, T. ja Tuomisaari, J. 2015 Making a difference: Forest biodiversity, affective capacities and the micro-politics of expert fieldwork. *Geoforum* 64, 1–11.
- Primmer, E. ja Karppinen, H. 2010. Professional judgment in non-industrial private forestry: Forester attitudes and social norms influencing biodiversity conservation. *Forest Policy and Economics* 12, 136–146.
- Primmer, E. ja Wolf, S. 2009. Empirical accounting of adaptation to environmental change: Organizational competencies and biodiversity in Finnish forest management. *Ecology and Society* 14, 27.
- Roth, W.-M. ja Bowen, G.M. 2001. Of disciplined minds and disciplined bodies: On becoming an ecologist. *Qualitative Sociology* 24 (4), 459–480.

Dosentti Taru Peltola on työvapaalla Suomen ympäristökeskuksesta ja toimii tutkijana Institut national de recherche en sciences et technologies pour l'environnement et l'agriculture (Irstea) -tutkimuslaitoksessa Ranskassa. Johanna Tuomisaari on jatko-opiskelija Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulussa.

VUODEN TIEDEKIRJA -PALKINTO

Filosofian tohtori **Inkeri Koskiselle** on myönnetty Vuoden tiedekirja -palkinto teoksesta *Villi Suomen historia. Väli­meren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin* (Tammi). Kunniamaininnan saivat dosentti **Antti Kujala** ja filosofian tohtori **Mirkka Danielsbacka** teoksesta *Hyvinvointivaltion loppu? Vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus* (Tammi) sekä professori **Kustaa H. J. Vil­kuna** teoksesta *Juomareiden valtakunta. Suomalainen känni ja kulttuuri 1500–1850* (Teos).

Palkinnon myöntävät Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV) ja Suomen tiedekustantajien liitto, ja se rahoitetaan tiedekustantajien saamista Kopiosto-korvauksista. Palkinto myönnetään edellisenä vuonna ilmestyneelle erityisen ansiokkaalle suomalaiselle tiedekirjalle. Palkintoraadin mukaan nykyistä yhteiskunnallista päätöksentekoa luonnehtii tiede-, koulutus- ja sivistysvastaisuus. Tässä ilmapiirissä raati haluaa tuoda esille, miten monin, yllättävin ja kiinnostavain tavoin suomalainen tiede ja tutkimus ovat kiinni maailmassa. Jokainen palkittavista teoksista luo tieteen keinoin syvyyttä ja näkökulmia johonkin aikamme polttavaan kysymykseen.

VUODEN TIEDEKYNÄ -PALKINTO

Koneen Säätio jakaa Vuoden Tiedekynä -palkinnon suomenkielisestä tieteellisestä kirjoituksesta. Tänä vuonna palkinto myönnettiin yhteiskuntatieteen alan tieteellisestä kirjoituksesta. Palkinnon saivat filosofian maisteri **Tero Toivanen** ja filosofian tohtori **Juhana Venäläinen** artikkelistaan ”Yhteisvaurauden uusi aika”. Kirjoitus on ilmestynyt teoksessa *Talouden uudet muodot* (toim. Mikko Jakonen & Tiina Silvas­ti; Into 2015). Toivasen ja Venäläisen artikkeli on tiivis yhteisvaurauden käsitteen historian ja nykyisyyden analyysi, joka etenee taloustieteelliseen pohdintaan, mitä voisi olla ”talous” ilman kilpailuun perustuvia markkinoita ja voiton maksimointia.